

Les malles barcelonines de Joana i Carles

X. SANAHUJA ANGUERA

Unes de les monedes que més maldecaps han donat als numismàtics catalans són unes petites peces de coure barcelonines, sense titulació reial, que ens han arribat en nombre de molt pocs exemplars¹ i que corresponen a aquesta descripció (fig. 1):

A. BARCANONA envoltant gran B dins d'orla
R. Armes catalanes cantonades i superades d'anell

Pesos: 0,4, 0,45, 0,6, 0,65, 0,7 g
Diàmetre: 13-14 mm

Botet núm. 452
Crusafont núm. 540

J. Salat i J. Botet proposaven que aquestes peces podien ser doblers, de l'època de Ferran II de Catalunya i Aragó.² M. Crusafont, en un primer moment, apuntà la possibilitat que podria tractar-se de diners posteriors a l'any 1508, quan el rei Ferran II va cedir a la ciutat de Barcelona l'encunyació de la moneda de billó i la llibertat per escollir les empremtes d'aquesta.³ Posteriorment, el mateix Crusafont les havia relacionat amb alguna emissió local de moneda, destinada a algun ús ex-

1. De fet, la fotografia d'una d'aquestes peces no fou publicada fins a l'any 1963 per Joan VILARET («Una peça poc coneguda del numerari barceloní», a *II Exposición de Numismática Catalana*, Barcelona, 1963, p. 12-14), a qui he d'agrair el fet d'haver-me proporcionat la imatge de l'exemplar que il·lustra aquest article.

2. Josep SALAT, *Tratado de las monedas labradas en el Principado de Cataluña*, Barcelona, 1808; Joaquim BOTET, *Les monedes catalanes*, Barcelona, 1909-1911, vol. II, p. 347.

3. M. CRUSAFONT, *Numismática de la Corona Catalano Aragonesa medieval (785-1516)*, Madrid, 1982, p. 143.

cepcional, i datable també en el regnat de Ferran el Catòlic. Aquesta darrera hipòtesi s'havia originat en una notícia proporcionada per Josep Gudiol de la qual es desprenia que la ciutat de Barcelona havia fet fabricar uns senyals de valor d'un i de dos diners, destinats al comerç amb la ciutat de Vic, l'any 1493.⁴ M. Crusafont recollí la notícia i la relacionà hipotèticament amb les peces descrites.⁵ De fet, la notícia de Gudiol era incerta i provenia d'una lectura errònia d'un acord del Consell municipal de Vic que resol·lia modificar el valor dels seus propis senyals (en tenia de diner i de dobler) a causa de l'abatiment del valor de la moneda d'or que havia decretat Ferran II.⁶

Crec que finalment puc donar una explicació coherent de l'origen i la natura d'aquestes misterioses peces barcelonines i il·luminar una mica el difícil període de la moneda de billó barcelonina del segle XVI. Proposo identificar aquestes peces amb les malles batudes durant el regnat de Joana i Carles.

EL BATIMENT DE MALLES BARCELONINES AL SEGLE XVI

Malgrat l'opinió tradicional, crec que durant el regnat de Ferran el Catòlic no es van fabricar malles o òbols de billó a Barcelona. Almenys, no en tinc cap evidència documental ni numismàtica.⁷ En canvi, els valors circulatoris inferiors al diner es mostraven necessaris (o almenys útils) per a la vida quotidiana. Això es desprèn de la determinació del Consell barceloní de fabricar malles, i fins i tot pugeses, l'any 1510, un cop la ciutat va obtenir el privilegi de controlar les emissions de moneda de billó. Els tècnics barcelonins optaven per fabricar malles i pugeses de coure pur, per tal de desanimar els falsificadors de menuts «car sent d'aquesta manera los falçadors en falçar dits menuts no porian trobar utilitat».⁸ La determinació no es va dur a terme perquè Ferran II s'havia reservat el dret de decidir la llei de les monedes de billó i, amb bon criteri, va autoritzar només la fabricació de malles de coure pur en molt poca quantitat, a tall d'assaig (doc. 1). Seguerament, l'assaig proposat pel rei no es va arribar a dur a terme en el cas de les malles, i el Consell barceloní només es va decidir a fabricar doblers de billó des de 1513.⁹

4. J. GUDIOL, *Les monedes vigatanes*, Vic, 1925, p. 12.

5. M. CRUSAFONT, *La moneda catalana local (s. XIII-XVIII)*, Barcelona, 1990, p. 106.

6. Arxiu Municipal de Vic, Llibre III d'Acords, 1478-85, X. SANAHUJA, «La moneda municipal de Vic (I): Ploms i senyals (1470-1513)», *Ausa*, v. XVIII, 1999, o. 385-395, doc. 10.

7. El fet que els diners de billó coneguts de Ferran II abarquin una àmplia franja de pesos entre 0,35 g i 0,85 g no vol dir que alguns d'ells fossin malles i d'altres, diners. El reduït ventall de diàmetres (entre 13,5 i 15,5 mm) fa impossible diferenciar dos valors circulatoris. L'emissió de menuts de Ferran II fou maldestre, i aquest fet degué contribuir al fet que la gent els refusés l'any 1508.

8. AHCB, Consell de Cent, *Registre de lletres closes*, 1508-1511, f. 139, 142 i 152v.

9. AHCB, Consell de Cent, *Registre de lletres closes*, 1511-1514, f. 164.

D'altra banda, l'emissió de diners de billó barcelonins, paralitzada després de la crisi del 1508, no es reprengué fins a l'any 1519.¹⁰ En aquella ocasió, el Consell Municipal va preveure la fabricació de diners i de malles, de billó o de coure pur segons el criteri dels tècnics. Els diners, per primer cop a nom de Joana i Carles, es van encunyar amb barreja de plata (lleï u i mig o semblant). Un altre cop, la determinació de fabricar malles es degué quedar en suspens, ja que no tornen a aparèixer a la documentació fins uns quants anys més tard.

Finalment, el Consell de Cent barceloní va acordar i va dur a terme la fabricació de monedes de mig diner o malles l'any 1524. Com hem dit, feia molt de temps que no es batien malles a Barcelona.¹¹ El 21 d'abril d'aquell any, el Consell barceloní acordava fabricar 500 marcs de malles (unes 288.000 peces) «de manera que la seva lliga respongués a la dels diners i que duguessin algun senyal per tal de diferenciar-les dels diners».¹²

L'encunyació no va tenir èxit. Les noves malles no van obtenir en cap moment l'acceptació popular. Ben aviat, el 9 d'agost d'aquell mateix any, les autoritats barcelonines es van veure obligades a publicar crides ordenant l'acceptació de les malles recentment fabricades. Es veu que el mestre de la seca no volia continuar la fabricació a causa del refús popular. El Consell va establir una multa de 10 sous a qui no volgués acceptar-les.¹³

Les causes del refús popular només podien ser dues: o bé les malles havien estat fabricades de coure pur, sense contingut d'argent, com ja s'havia insinuat l'any 1519, o bé la fabricació havia estat descurada i les monedes presentaven un mòdul i un pes divergent entre si.

És més que probable que el refús continués i que les autoritats es veiessin obligades a retirar les malles de la circulació, després d'una encunyació molt petita. Això explicaria l'extrema raresa actual d'aquestes peces.

Anys després, el 1531, el Consell barceloní estava disposat a tornar a fabricar malles com les de 1524, però és probable que l'acord no s'arribés a prendre en ferm, a causa del precedent negatiu.¹⁴ L'any 1536, però, el Consell determinà fabricar 500 marcs més de malles.¹⁵ Sembla poc probable que aquesta determinació es dugués a terme, atesa l'evidència numismàtica actual.

L'emissió de malles de coure pur o de lleï molt baixa (com a màxim els corres-

10. AHCB, Consell de Cent, *Registre de deliberacions, 1518-1519*, f. 35-35v. Malgrat l'opinió generalitzada, l'any 1513 no es produí cap batiment de diners, ni el rei no va aconseguir imposar el retorn de la moneda de billó a la lleï de tern. Des de 1510, la ciutat de Barcelona detentava el control de la moneda menuda i obligà el cessament de qualsevol iniciativa reial que entrés en conflicte competencial amb les seves noves atribucions: IMHB, Consell de Cent, *Registre de lletres closes, 1511-1514*, f. 164.

11. De fet, des de l'època de Pere el Cerimoniós (1336-1387), i aleshores encara es batien amb la lleï de tern.

12. AHCB, Consell de Cent, *Registre de deliberacions, 1523-1525*.

13. AHCB, Consell de Cent, *Registre d'ordinacions, 1519-1530*, f. 98 v.

14. AHCB, Consell de Cent, *Registre de deliberacions, 1531-1532*, determinació del 30 de gener.

15. AHCB, Consell de Cent, *Registre de deliberacions, 1534-1536*.

ponia tenir, segons el seu mòdul, només en 6,25 % d'argent) sembla un intent de Barcelona per aprofitar-se, en l'àmbit local, de l'encunyació de moneda fiduciària, una activitat recurrent en moltes poblacions catalanes contemporànies. L'any 1524, Barcelona es va intentar servir del model que tradicionalment combatia (la ciutat publicava crides periòdicament atacant les emissions de moneda municipal fiduciària per tot Catalunya, que considerava il·legals i fins i tot fraudulentos). El resultat fou un fracàs. La població no va permetre que Barcelona fabriqués moneda fiduciària. I aquest fet condicionà les futures iniciatives referents als menuts barcelonins dels segles XVI i XVII. L'any 1600, els nous menuts barcelonins, que amb privilegi reial podrien estar fabricats del metall que volgués el Consell, no foren de coure pur, com creia Pierre Vilar,¹⁶ sinó que continuaren duent una certa quantitat d'argent.

Així doncs, les emissions de malles barcelonines al segle XVI es podrien reduir a una de sola, l'any 1524. I fins ara no havia estat retrobada cap moneda atribuïble a aquesta emissió.

IDENTIFICACIÓ DE LES MALLES DEL 1524

La documentació no esmenta en cap cas l'empremta que duïen les malles de Joana i Carles, però deixa clar que havien de ser diferents de les dels diners.

Però hi ha un detall interessant: les monedes que he descrit a l'inici, i que penso corresponen al batiment de malles del 1524, no responen a un tipus nou o desconegut, sinó que tenen un referent tipològic clar. Cert, s'assemblen molt als mitjos ducats o principats batuts a Barcelona a nom de Joana i Carles.

Fixem-nos-hi. Els mitjos ducats de Joana i Carles (fig. 2) duen el mateix tipus d'escut català al revers i, a l'anvers, ambdues monedes duen inicials. En el cas de l'or, duen les inicials I-C, relatives a Joana i Carles, l'autoritat reial, responsable de l'encunyació de l'or català al segle XVI. En el cas del billó, duen la inicial B, relativa a la ciutat de Barcelona, responsable de l'encunyació del billó català des del 1510.

La tipologia sembla la mateixa, sobretot si considerem que ambdues monedes poden correspondre a la meitat del valor unitat (el principat en el cas de l'or, el diner en el cas del billó). En canvi, el tipus d'escriptura no coincideix, ja que les presumptes malles duen llegendes gòtiques, mentre que els mitjos ducats duen llegendes llatines. La diferència, però, no la considero significativa, ja que es pot

16. Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, vol. III, p. 280. Entre 1599 i 1602 la ciutat de Barcelona va fabricar menuts refontent els de Joana i Carles que tenia desats a la Taula. A partir de 1602, la fabricació de menuts va continuar afegint 4 sous 6 diners d'argent per cada marc de peces fabricades: AHCB, Consell de Cent, *Registre de delibberacions*, 1599, f. 218; 1602, f. 63 v.

explicar per un simple origen distint de les mans que obriren els encunyys, més que no pas per una diferència cronològica en el batiment de les peces. Sobre aquesta circumstància cal afegir que, durant el segle XVI, la seca de Barcelona fabricà monedes amb llegendes gòtiques i llatines indistintament.¹⁷

Aquesta hipòtesi es veuria refermada si, en una anàlisi del contingut metàl·lic de les peces, s'observés que l'argent que contenen és efectivament inferior al 6,25 %.

Els mitjos principats d'or de Joana i Carles podrien haver estat batuts exclusivament entre 1534 i 1538, dates en les quals consta explícitament l'encunyació d'aquest valor a la seca de Barcelona.¹⁸ Es tracta d'unes dates no gaire allunyades de les de la fabricació de les malles, el 1524, i de la determinació similar del 1536.

D'altra banda, la presència de la gran B (distintiu emprat per oficialitzar la moneda barcelonina en diverses ocasions) a l'anvers d'aquestes monedes ens remet a una cronologia extrema entre 1508 i 1556. Vegem-ho: l'any 1508 és la data en la qual hom va acordar, per primer cop, contramarcar els diners amb una gran B. Poc després, l'any 1513, Ferran II va ordenar que s'afegís una B al revers dels diners que pretenia fabricar. Durant l'any 1519 s'inicià el batiment dels diners a nom de Joana i Carles, que duen una gran B al mig de la creu del revers. Finalment, l'any 1556 és el moment de la gran crisi de la moneda menuda barcelonina que significà el cessament de la fabricació de tota mena de moneda de billó fins a l'any 1600.

1

2

1. Possible malla de Joana i Carles (1524)

2. Mig principat o ducat de Joana i Carles (c. 1534-1538)

17. Per exemple, hi ha diners de Ferran el Catòlic amb llegendes gòtiques i altres amb llegendes llatines. D'altra banda, ara sabem que els croats amb el bust de Ferran es van continuar fabricant durant tot el segle XVI, fins al 1584, duent sempre llegendes gòtiques, mentre que la moneda d'or a nom dels mateixos reis, presenta llegendes llatines. El mateix succeï a Castella, on Pío Beltrán conclougué, a propòsit de les monedes a nom dels Reis Catòlics, que «la ordenación siguiendo las leyendas en letra gótica o latina no es suficientemente precisa ni rigurosa».

18. ACA, Reial Patrimoni, Mestre Racional, Seica de Barcelona, vol. 2006.

DOCUMENT

I

1511, 3 gener. Madrid

Resposta del rei Ferran el Catòlic als consellers de Barcelona sobre la conveniència de fabricar doblers d'argent ric i malles de coure pur.

«Amats e fels nostres, poch dies ha reberem una letra dels passats consellers ab la qual nos escrivian que volent ells proveir en la fàbrica dels diners manuts, doblers, terns, malles e pugeses que en virtut del privilegi per nos a dita ciutat atorgat de fer dita moneda, ells per lo benefici universal, havent sobresegut en la execució de fet dita moneda, e açò per lo gran dan que seguiria als qui tenen quantitats de menuts que vuy de present corren en aqueix principat perquè perdrian aquells; e que per dita ocasió havien pensat que fora saludable spedient que are tan solament se fessen diners doblers de argent de liga dels reals i malles de coure qui responguessan a la vera valor deduhida la fàbrica, dient que per tal medi seria proveït al bé de la cosa pública y que après per discús de temps los diners menuts que vuy corren se vindrien a prendre y lavors se poria proveir sobre la ligua dels dits menuts a fer aquells sens dan de ningú. E nos vostra dita letra nos ha paregut esser cosa raonable que axí se fasse. Per ço ab la present vos donam facultat a vosaltres que en virtut de dit privilegi pugau fer fabricar en la sequa de aqueixa ciutat dits doblers e malles segons e de la forma que per los passats consellers nos és estat scrit, pus empero non sia feta sinó molt poca cantitat per veure primerament com rehixirà car a nos par que per haver-se fer dits doblers d'argent sens altra manera de ligua seran tant petits y tant prims que tenim dupte que sia cosa de durade, e quant moneda se fabrica se deu fabricar de manera que sia duradora a fi que no se hage de mudar de cade dia perquè és gran dan dels poblats e dels abitants en les ciutats haver de mudar aquella. Per ço encarregueu y mireu, fent-ne pirmer l'asaig, perquè sinó reexia de la forma que deu ésser penseu com se porà millor fer, ens ne donareu avís ans de proceir en ninguna cosa.»

Arxiu Històric de la ciutat de Barcelona, Consell de Cent, Lletres reials originals, 1513-1529, inèdita.